

Subjectivitat Contemporània

Maria José Muñoz

Freud estableix una analogia entre el procés de constitució subjectiva individual i aquell que correspon a una època determinada. El prisma sota el qual jutgem allò que ens envolta i fins i tot a nosaltres mateixos, no és sinó el resultat d'una sèrie de sedimentacions procedents d'identificacions a determinats trets que pul·lulen al nostre voltant, ja siguin aquestes de l'entorn sociofamiliar en un subjecte concret, o d'aquells que procedeixen del món cultural, en el cas de parlar de la subjectivitat d'una època. Si prenem com a base els dos grans talls històrics en relació amb el Saber, la modernitat amb la seva defensa d'una raó capaç de controlar-ho tot, i la postmodernitat amb reacció a això, podem comprovar que actualment la balança està inclinada cap a la necessitat imperiosa dels subjectes al control, en perjudici del desig i dels objectes que poguessin en-causar-los. La psicoanàlisi sorgeix entre aquests dos corrents per donar compte d'aquest desig atrapat en una resistència a destituir-se d'aquestes identifications, i trobar-hi respostes diferencials.

Quan parlem de subjectivitat d'una època, parlem del prisma sota el qual hom interpreta, analitza o explica tot el que ens envolta. Missatges implícits o explícits que van causant impressió en cada subjecte, fins a arribar a formar part de la manera de veure, jutjar les coses, altres persones i un mateix.

Al llarg dels segles ha sorgit el que hom ha anomenat grans talls dins la història de la relació de les persones amb tot allò que les envolta. Hom parla, per exemple, del modernisme, el màxim exponent del qual el trobem en Descartes, on la raó resoldria tots els problemes humans i l'alliberaria de tots els seus lligams. Per altra part, l'anomenat postmodernisme que, a grans trets, és considerat una reacció a aquest intent de dominar tant la naturalesa com els sentiments i les passions

humanes a través d'una raó cada cop més restringida, reduccionistes en les seves condicions de «cientificitat»; el seu representant més emblemàtic el trobem en Nietzsche.

Entre aquesta dualitat apareix, de la mà de Freud, la psicoanàlisi, una resposta amb *rigor racional* adreçada a aquest món del *pathos*, del *pathos* grec, patiment, de tot allò de què se sent afectat l'ésser humà. Com podem veure, la cosa no és fàcil, situat com està, en una oposició on la tendència és a absolutitzar cada un dels extrems. La psicoanàlisi es mou en un dins-fora d'aquests dos corrents. És fora de l'academicisme que refusa qualsevol cosa que no entri dins els criteris establerts com allò «acceptable», allò que és digne de ser considerat o no; però és a dins en la mesura en què pretén donar-li un rigor, un saber transmissible, un mètode d'accés i una possibilitat de canvi a aquest *pathos*.

A dins també d'aquest moviment postmodernista, en la mesura en què la psicoanàlisi ha donat dret de ciutadania a tots aquests sentiments irrefrenables i dits irracionals per integrar-los, juntament amb els racionals, com a característiques essencials de l'ésser humà. A fora, perquè la psicoanàlisi no creu en una «retorn a la naturalesa» com a solució als conflictes entre civilització i individu. Com diu Freud en «El malestar en la cultura»¹, l'enyorament d'una fusió total de l'individu amb el cosmos, amb la naturalesa, no pot venir sinó de la idealització a posteriori d'un temps en el qual suposadament els nostres desitjos semblaven satisfer-se d'una manera immediata. Aquest ideal ens persegueix a tots i el traslладem a la suposada harmonia de la naturalesa, una harmonia des de la visió de les persones, ja que els animals o els arbres no ens van parlar mai dels seus sentiments o complexos.

Ens movem, doncs, entre aquestes dues macrovisions, la «mecanicista», tot és mesurable, comptabilitzable i previsible, els últims models de la qual els trobem en la cibernètica: som i funcionem com un ordinador al qual es tracta de programar bé; i la del «naturalisme», en la qual es tractaria de deixar afectar-se per tot allò que apareix d'una manera «natural», els representants extrems de la qual els trobem en la biogenètica, on som ens a l'espera que els «gens» es manifestin o no, siguin aquests de la depressió o de qualsevol altra afecció física o

¹ FREUD, Sigmund. «El malestar en la cultura». Traducció de Juan Bauza i que hom pot trobar en www.auladepsicoanalisis.com, en l'enllaç «Textos»..

psíquica. En tots dos casos la possibilitat d'inserció de l'ésser humà en el seu particular enganxament amb la vida i la singularitat de la seva resposta és minimitzada, i la psicoanàlisi treballa per recuperar l'especificitat humana d'aquestes dimensions refusades.

Però ¿com sorgeix tot això en l'actualitat? Quan Freud va començar, per a la medicina no existia res més que allò que entrava dins la seva racionalitat; tanmateix, la histèria, amb els seus símptomes, suposadament irracionals, qüestionava aquest ordre de coses. Si Freud va suposar i va recollir aquest altre Saber, una altra lògica que subjeia en els símptomes orgànics, el cert és que la pacient NO SABIA, d'una manera conscient, el que li passava, se li apareixia sense explicació com als metges. Actualment les formes de presentació dels conflictes psíquics, si bé algunes continuen essent molt similars, majoritàriament han girat cap a l'altre extrem de la dicotomia racional-irracional, conegut-desconegut.

El discurs que hom escolta ara, no solament a la clínica diària, sinó també en els mitjans de comunicació, en la propaganda etc., és el que titularé el CONTROL, o més exactament, l'AUTOCONTROL, que pren el seu suport en un SABER; tots sabem de tot, i això ho posem al servei d'aquest CONTROL-AUTOCONTROL.

La gran quantitat de persones que arriben a les consultes, sobretot consultes d'institucions públiques o privades, de procedència social molt diversa i de derivacions d'altres professionals, el que hom escolta en els últims temps és aquest punt de saber: «jo ja sé el que em passa», o «el que em passa és que sóc una persona molt insegura», «el que passa és que totes les persones em prenen el pèl», el que em passa és que «tinc l'autoestima molt baixa», el que em passa és que «m'he adonat que el meu marit o la meua mare és un perseguidor moral», o que «estimo massa», frases agafades, la majoria, dels últims *best-sellers* en «autoajuda»; o, si no, apareixen tota una sèrie de sentències populars que acompanyen la persona com un talismà: «tots els homes són iguals»; ja se sap, els matrimonis, amb el temps es trenquen; «no pot ser que, si el meu xicot no em truca, m'entristeixi, i, si em truca, em posi contenta» «sóc massa dependent emocionalment».

Podria continuar en la recopilació de frases, però el que m'agradaria subratllar és, per una banda, aquest caràcter de gairebé fetitxe que tenen aquestes frases, giren en cercle i les persones es resisteixen poderosament a poder obrir aquests enunciats i van dient: «si jo ja ho sé:

sóc insegura, perquè tinc l'autoestima baixa, i tinc l'autoestima baixa perquè sóc insegura, ja ho sé, ja ho sé». En aquest aferrar-se al cercle viciós, la persona s'està exigint, de debò, que és ella qui ha de trobar la solució, perquè, si no, ja «no val», suposadament es faria dependent i això, últimament, té molt mala fama. Cal ser independent, autònom, autogestionar-se les emocions i els pensaments per ser una persona «normal» «integrada» i amb personalitat.

Les persones que fan això semblen no adonar-se de la contradicció que comporta el fet de buscar la independència, a través d'aquestes receptes «preparades per emportar-se», ja que estan fetes per altres. És la ceguesa que dona la consecució d'una UNITAT TOTAL, personalitat perfecta per a tot i en tot lloc.

Aquesta idea d'UNITAT ens persegueix pels segles dels segles, és estructural i inherent al nostre psiquisme; però, si en altres moments aquest Ideal es buscava a través de la fusió amb els altres, amb el medi, i fins i tot amb el cosmos, ara es busca d'una manera «AUTO», en un mateix; és la insistència d'autoproveir-nos dels objectes o elements que ens permetin fer coincidir la nostra personalitat amb aquesta imatge ideal, que porta implícit el «JO CONTROLO». Sobra dir que la societat consumista en la qual ens trobem, no solament propicia, sinó que crea la ficció que «un hom controla», que un hom escull perquè té una gran quantitat d'objectes al seu abast, i un hom escull d'entre aquests, podent-los prendre o deixar quan vulgui, «aires de llibertat». S'amaga, o potser també forma part d'aquest «Saber conscient» que tot això forma part d'una maquinària, de prescripcions del que hom considera normal i del que hom considera patològic, del que és viure realment, passar-s'ho bé, divertir-se; on, del que es tractaria, en últim terme, és del fet que «ja està tot dit», «tot pensat», ja no tenim cap raó per trencar-nos més el cap. Pensem i siguem creatius de dilluns a divendres per vendre més, complir la funció encomanada, però no més enllà.

Tanmateix, no carregarem tota la culpa a la societat, perquè, com diu el refrany, «Mai no s'ajunten si no s'assemblen », perquè els subjectes, per la seva banda, sembla que no puguin aguantar les mancances, almenys durant molta estona. La falta de resposta immediata es fa insuportable. Semblaria que el que estic dient és un xic paradoxal: per una banda que «el subjecte sap massa coses» amb aquest «*saber express*» que recull de tot arreu, i, per l'altra, que el subjecte es deixa enganyar per aquestes promeses comercials, on no se sabia què és el primer,

si la demanda social o la demanda d'immediatesa i autocontroladora d'aquest subjecte. Aquí és on justament penso que el subjecte està enredat actualment en aquesta espècie d'acció-reacció.

Tanmateix, en la psicoanàlisi tenim un concepte, un dels conceptes que ens permet operar, i que és el de RESISTÈNCIA. En la resistència, per tant, també en el símptoma, veiem jugar precisament aquesta articulació aparentment contradictòria, en la qual el Jo del subjecte queda aferrat a un pensament, una idea, una imatge que no deixa anar així com així. I no la deixa perquè està complint una doble funció: la de donar-li com una targeta de presentació acceptable, davant dels altres, reconèixer-se i ser reconegut, acceptat pels altres, sentir-se integrat en un llenguatge comú; però també, i al seu torn, en la mesura en què ell pensa que controla aquesta imatge, això el fa sentir diferent, diferenciat dels altres, amb una entitat pròpia i que no és una titella dels que l'envolten. En aquest últim sentit, el subjecte resisteix, com ho fa la resistència quan un país es envaït, es resisteix a ser aniquilat en la seva singularitat.

Si seguim l'exemple que estem veient a nivell d'aquesta època, diríem que el subjecte s'està defenent d'aquesta invasió d'objectes i prescripcions, volent ser amo de la situació. Però, en realitat, és alguna cosa així com, si per defensar-se de tal invasió es fiqués en les trinxeres de l'enemic: es pot aïllar del «mundanal soroll» per sentir-se independent, però necessitarà un ordinador al davant; pot sortir al món, però proveït de tots els productes d'autoajuda que pugui trobar en el mercat perquè ningú no li faci un gol; o poden, ser màquines treballadores en treballs «escombraries» durant la setmana, per al cap de setmana «alliberar-se» i «afartar-se» de tot el que arreplegui.

Segurament que hi ha moltes altres combinacions; el que vull recalcar és que en la vida del subjecte hi està actuant una divisió que, essent vertadera en la mesura en què la pateix, que li crea angoixa i insatisfacció, no l'està jugant en el nivell en el qual trobaria més específicament les seves claus, la seva combinatòria pròpia, tant per als símptomes, repeticions, com per al seu desig.

Aquest altre nivell, aquesta altra divisió, és la que Freud va anomenar l'Inconscient, i és una divisió estructural, és a dir, que, encara que sembli paradoxal, només podem accedir al nostre propi saber, a les nostres pròpies claus i a la possibilitat de trobar respostes singulars, si suspenem, si som capaços de destituir-nos de tot allò que pensem ser i saber,

i tornem a introduir la funció de la causa, la pregunta, una vegada i una altra, fins a trobar els arguments que han sostingut i sostenen el nostre Jo. Unes altres lectures són possibles fins a desenredar el que del desig del subjecte va quedar atrapat, la qual cosa vindrà facilitada per algú que sostingui aquesta funció de causa, ja que la nostra tendència és a respondre sempre amb el que ja sabem.

Quant a la subjectivitat de l'època, i seguint el paral·lelisme, és necessari sortir de la idea que ja està tot dit, pensat, que no cal saber ni fer res més, i que, en tot cas, el que ens queda al davant és un buit, un no-res. Buit fictici, que és el que intenta omplir permanentment la societat de consum, en la mesura en què allò que hom no suporta és el qüestionament de les coses conegudes i sabudes. Poder sostenir aquest qüestionament del nostre món és el que ens permetrà tornar a la història de l'ésser humà, no com quelcom que ja ha passat i que va ser superat, sinó per trobar tant algunes claus respecte a allò que ens continua influïnt de manera inconscient, com per comprovar que les respostes trobades depenien, en gran part, de què i de com hom preguntava i, a la inversa, la qual cosa implica que podem fer altres preguntes i podem trobar altres respostes.

ABSTRACT

Freud establece una analogía entre el proceso de constitución subjetiva individual y aquel que corresponde a una época determinada. El prisma bajo el cual juzgamos aquello que nos rodea e incluso a nosotros mismos, no son sino el resultado de una serie de sedimentaciones procedentes de identificaciones a determinados rasgos que pululan a nuestro alrededor, ya sean éstas del entorno socio-familiar en un sujeto concreto, y/o de aquellos que proceden del mundo cultural, en el caso de hablar de la subjetividad de una época. Si tomamos como base los dos grandes cortes históricos con relación al Saber, la modernidad con su defensa de una razón capaz de controlarlo todo, y las postmodernidad como reacción a esto, podemos comprobar que actualmente la balanza está inclinada hacia la necesidad imperiosa de los sujetos al control, en perjuicio del deseo y de los objetos que pudieran encausarlos. El psicoanálisis surge entre esas dos corrientes para dar cuenta y operar sobre ese deseo atrapado en una resistencia a destituirse de esas identificaciones, y encontrar respuestas diferenciales.

Freud established an analogy between the process of individual subjective creation and that corresponding to a certain period. The perspective we use to judge what surrounds us and even ourselves is just the result of a

series of sedimentations coming from identifications with certain features swarming around us, both from the social and family environment of a determined subject and/or those coming from the cultural world, when talking about the subjectivity of a period. If we consider the two great historical currents with regard to Knowledge, modernity with its advocacy of a reason able to control everything, and postmodernity as a reaction against this, we can see that at present the balance is tipped in favour of the subjects' urgent need to control, to the detriment of desire and corresponding objects. Psychoanalysis emerges between these two currents to give an account of and bring about this desire trapped in a resistance to release from these identifications and find differential responses.

Freud établit une analogie entre le procès de constitution subjective individuelle et celui qui correspond à une époque déterminée. Le prisme avec lequel nous jugeons ce qui nous entoure et même à nous mêmes, il n'est que le résultat d'une suite de sédimentations procédant d'identifications de certains traits qui pullulent autour de nous, celles-ci soient de l'entourage social-familial d'un sujet concret, et/ou de ceux qui proviennent du monde culturel, dans le cas de parler de la subjectivité d'une époque. Si nous considérons les deux grandes coupes historiques par rapport au Savoir, la modernité qui défend une raison capable de contrôler tout, et la postmodernité comme réaction à ceci, nous pouvons vérifier qu'à l'heure actuelle ceci a fait pencher la balance vers la nécessité impérieuse des sujets au contrôle, au désavantage du désir et des objets qui puissent les causer. La psychanalyse surgit entre ces deux courants pour faire savoir et traiter ce désir attrapé en une résistance à se priver de ces identifications, et pour trouver des réponses différentielles